

Domácí příprava

Domácí příprava žáků se školní výukou úzce souvisí. Poskytuje prostor pro rozvoj autoregulovaného učení dětí a dospívajících a jako taková je významnou součástí jejich budoucího života. Nelze ji jednoduše vnímat jako prodloužení školní výuky, které žáci nemají rádi. Některé výzkumy uvádějí, že celkový čas, který stráví žáci učením do dospělosti, tvoří asi 13 procent, což je méně než například čas strávený sledováním televize (WALBERG a PAIK 2000). Výzkumná zjištění také prokázala, že domácí příprava má přímý pozitivní vliv na studijní výsledky. Kromě toho přináší další nesporné výhody jako vytváření návyků a dovedností samostatného učení, může být východiskem smysluplné rodinné komunikace, umožňuje přemýšlet o učivu v klidném domácím prostředí, poskytuje učiteli pravidelné monitorování znalostí žáků (EFEKTIVNÍ UČENÍ VE ŠKOLE 2005, s. 106). Školy by proto měly domácímu učení věnovat větší pozornost.

Dvě nejobvyklejší formy domácího učení jsou **příprava na prověřování znalostí** a **domácí úkoly**.

Příprava na zkoušení či testy přivádí žáky k práci s vlastními záznamy z výuky. Pokud to jsou nečitelné a nesrozumitelné útržky, jsou jim málo platné. Záleží na tom, jestli jsou žáci ke smysluplným záznamům vedeni a ze strany učitele se jim dostává dostatek rad a pokynů, jak je pořizovat. Pokud tomu tak je, může učitel s klidným svědomím **dovolit žákům, aby při psaní opakovacího testu použili své poznámkové sešity**. Kvalita a využitelnost poznámek se tak jednoznačně projeví, což může významně posílit zájem a snahu žáků při děláni záznamu z výuky. Pokud je žákům povoleno vypracovat si tzv. taháky, lze dosáhnout i dobré prevence podvádění ve škole, jak je pojednává např. Mareš (2005). Další důležitou dovedností je samostatná práce s učebnicí. Částečně závisí na didaktickém zpracování učebnice, významný podíl na budování této dovednosti zůstává na učiteli.

Domácí úkoly podobně jako školní výuka mohou být pro žáky i učitele buď obtížnou nepříjemností nebo „vzrušujícím dobrodružstvím poznávání“. Aby se ve své konkrétní podobě alespoň trochu blížily druhému pólu, nabízí se možnost poučit se tam, kde se to daří. H. Walberg, který se dlouhodobě výzkumem domácích úkolů zabývá, používá **přírovnání**

k trojnožce. První nohou je **učitel**, který domácí úkol zadává, kontroluje a hodnotí, druhou nohou **žák**, který jej vypracovává, a třetí nohou **rodiče**, kteří svým dětem vytvářejí podmínky, kontrolují je a s domácími úkoly jim pomáhají (WALBERG a PAIK 2000). Trojnožka padá, je-li jedna noha kratší. V českém prostředí může být překvapivé, jak značný význam je přisuzován rodičům, proto se u úlohy rodičů chvíli zastavíme.

Domácí úkoly by měl žák vždy vypracovat samostatně. V čem tedy spočívá úloha rodičů? Rodiče by měli svým dětem doma **vyhradit místo, kde budou mít klid na učení.** Pokud to nelze zajistit samostatnou místností, je potřeba stanovit určitý čas, ve kterém v některé ze společných místností nebudou rušeny např. puštěnou televizí nebo hrajícími si sourozenci. Dalším důležitým úkolem rodičů je **kontrolovat, aby si děti úkoly udělaly, aby si je udělaly včas a pečlivě.** Co by rodiče (ostatně ani nikdo jiný) neměli dělat, je, podílet se přímo na vypracování domácího úkolu. Pokud si žák neví rady, měl by mu rodič poradit, jak postupovat. Nelze ale očekávat, že rodiče budou schopni nahradit učitele. **Domácí úkol by měl být zadán tak, aby jej byl žák schopen vypracovat bez přímé pomoci rodičů.** Pokud tomu tak není, měl by mít žák nějakou dodatečnou možnost se poradit s učitelem. V některých zemích není neobvyklé, aby žáci nebo rodiče učiteli (např. ve vyhrazených hodinách) zatelefonovali a zadání si vyjasnili. Pokud se žák dostane do situace, že nerozumí zadání a rodič není schopen mu správně poradit, měl by vědět, že je lepší domácí úkol neudělat, než jej opsat, nebo nechat vypracovat někým jiným (volně podle MARZANO, GADDY a DEAN 2000, s. 59). Tato pravidla je vhodné s rodiči vyjasnit na třídních schůzkách nebo formou dopisu, popřípadě oběma způsoby.

Domácí úkoly by měly mít jednotnou „filozofii“ v rámci školy. Pokud jsou domácí úkoly plně ponechány v pravomoci jednotlivých učitelů, stává se, že jejich zadávání je značně nerovnoměrné. Někdy nemají žáci žádný domácí úkol, jindy jich je příliš mnoho. Velmi se osvědčuje, když je v rámci školy zavedena jednotná „filozofie“ zadávání domácích úkolů. Na základě diskuse učitelského sboru se zaujme stanovisko k takovým otázkám jako: Zadávat domácí úkoly na víkendy a svátky, nebo ne? Jaký je maximální rozsah? Jak koordinovat množství domácích úkolů mezi předměty? apod. Výsledek diskuse v pedagogickém sboru může být i formálně vyjádřený v podobě **jednotných zásad pro domácí úkoly**, se kterými jsou potom seznámeni nejen učitelé, ale také žáci a jejich rodiče.

S použitím zahraničních zkušeností jsme se pokusili shrnout několik **zásad pro zadávání domácích úkolů učitelem**. Kvalitní domácí úkoly by měly být:

1. **Hodnocené.** Nic tak spolehlivě nepodlomí ochotu dělat domácí úkol, jako když žák získá pocit, že jeho práce nikoho nezajímá. Učitel by měl vždy najít nejvhodnější formu, jak domácí úkol hodnotit. Někdy může být vhodné použít nějakou formu známkování, jindy to může být písemný nebo ústní komentář. V každém případě by měl žák být ujištěn, že jeho snaha je oceněna, že jeho domácí učení není ničím méně hodnotným než jeho aktivita ve škole. Možná spíše naopak, protože doma musí formální autoritu učitele nahradit vlastní vůle, píle, snaha a dovednosti regulovat vlastní učení. Domácí úkoly mohou být využity jako významný nástroj formativního hodnocení žáka. Aby tuto funkci dobře plnily, je žádoucí, aby hodnocení domácích úkolů bylo provedeno v nejkratší možné lhůtě. **Výzkumy prokázaly nejvyšší účinky na výsledky učení žáků u domácích úkolů, které jsou klasifikovány a slovně hodnoceny učitelem (0,83), o něco nižší u pouze klasifikovaných (0,78), ale výrazně nižší u domácích úkolů, které nejsou ani klasifikovány, ani slovně hodnoceny (0,28)** (MARZANO, GADDY a DEAN 2000, s. 65; přel. K. S.). (Poznámka: Údaje v závorce vyjadřují statistický údaj tzv. velikost účinku). Další možností jak dodat domácím úkolům větší váhu, je propojit je významně s prověřováním znalostí ve škole. V domácích úkolech lze zadat příklady nebo úlohy, které budou podobné těm, které budou v didaktickém testu.
2. **Povinné i dobrovolné.** Žákům by vždy měly být jasné podmínky splnění domácího úkolu. Učitel by měl postupně budovat schopnost žáka zaznamenávat si své povinnosti. Znamená to plynule postupovat od výslovných organizačních pokynů v nižších ročnících přes kontrolování, zda si žáci domácí úkol zaznamenali, až k samostatné odpovědnosti žáků. **Povinně zadané úkoly by měly být vždy kontrolovány, nesplnění hodnoceno bez výjimek a kompromisů.** Někdy však může být lepší dát žákovi „druhou šanci“, než ztrácet čas vyšetřováním příčin nesplnění. Možnost učitele rozlišit mezi omluvou a „výmluvou“ zůstane vždy omezená. Hrozí pak, že bude rozhodovat na základě svých domněnek (předsudků, nálepek) a při tom se může snadno dopustit nespravedlnosti. Pocity křivdy pak mohou vztahy žáka a učitelem a celé klima ve třídě významně narušovat. V některých případech může být vhodné zadat domácí úkol jako dobrovolný. I ten by měl mít **předem jasná kritéria splnění a hodnocení**. Do jaké míry jsou žáci ochotni plnit dobrovolné úkoly, může

být pro učitele dobrou zpětnou vazbou o tom, jaký zájem se mu podařilo vzbudit. I když povinné i dobrovolné domácí úkoly mají své opodstatnění a budou existovat vedle sebe, v některých předmětech (dějepis, přírodověda) je možno povinné domácí úkoly částečně nahradit dobrovolnými, protože tyto mají vysokou hodnotu pro budování dovedností samostatného učení.

3. **Časově přiměřené.** Čas strávený domácími úkoly je individuálně značně rozdílný a závisí na mnoha faktorech. Není proto snadné dělat kvantitativní závěry. Orientační časový údaj, který vychází ze školní praxe a lze najít v literatuře, doporučuje jako **vhodný čas strávený vypracováním domácího úkolu** údaj, který se vypočítá, když se deset minut násobí ročníkem, ve kterém se žák nachází. Například pro sedmou třídu je to 70 minut (MARZANO, GADDY a DEAN 2000, EFEKTIVNÍ UČENÍ VE ŠKOLE 2005). U dlouhodobých úkolů se doporučuje, aby byly rozděleny do postupných kroků. Žákům to pomáhá zorganizovat si práci tak, aby nenechávali plnění na posledních chvíli a nekumulovalo se jim pak mnoho úkolů najednou (CANGELOSI 1994).
4. **Autentické.** Charakter domácích úkolů by neměl být pouze drilování postupů, které byly vysvětleny ve výuce. Svým charakterem by měly být spíše aplikační a využívat možností, které mimoškolní realita poskytuje. Lze si představit matematickou slovní úlohu na výpočet plochy skutečné podlahy bytu nebo střechy, podobně v češtině lze najít vhodnou větu pro komplexní jazykový rozbor v promluvě otce či matky. Další užitečné příklady uvádí J. S. Cangelosi, který také varuje před destruktivním efektem zadávání domácího úkolu „za trest“ (CANGELOSI 1994, s. 172).
5. **Multizdrojové.** Měly by být také směřovány k využívání různých zdrojů informací jako jsou odborné knihy a časopisy, televize, internet apod. S touto zásadou souvisí i poctivost v uvádění zdrojů. **Domácí úkoly by už svým zadáním měly eliminovat možnost podvádět.** Pokud jsou jasně stanovena pravidla a kritéria hodnocení, lze pokusům o podvádění úspěšně zabránit. Příkladem může být rozšířená praxe tzv. referátů. Některý učitel vyžaduje prezentaci z paměti, jinému stačí přečtení a někdy pro nedostatek času stačí referát odevzdat bez prezentace. Požadavek převyprávět text vlastními slovy a schopnost zodpovědět otázky spolužáků mohou být účinným prostředkem proti podvádění. Důležité je i stanovení rozsahu referátu. Lepší krátce z paměti než dlouhý čtený referát. Kritérium **hodnocení rozsahu** by mělo směřovat

k dovednosti vyjádřit se v přesně určeném rozsahu, kde stejným prohrěškem je text příliš krátký jako příliš dlouhý.

6. **Spolupracující.** Domácí úkoly mohou být dobrou příležitostí pro rozvoj spolupráce mezi spolužáky. Zvláště na rozsáhlejších úkolech jako jsou např. **projekty** je vhodné, aby spolupráci žáků pokračovala i mimo přímou školní výuku. Další možnosti ke spolupráce poskytuje rodina nebo širší rodina (prarodiče, příbuzní), kteří mohou být dobrým zdrojem informací např. v roli pamětníků nebo pracovníků různých profesí. Zajímavou možností je využít samosprávné orgány obce, ve které žáci žijí, např. veřejná zasedání zastupitelstva, jak se to realizuje v programu občanské výchovy Projekt občan.